

O'zbekiston Respublikasida tabiiy resurslarga nisbatan mulk huquqi.

Jo'raqulova Hilola O'ktam qizi

**Buxoro davlat universitetining Yurispridensiya va ijtimoiy-siyosiy fanlar
kafedrasi o'qituvchisi**

hilolajoraqulova@gmail.com

O'zbekiston Respublikasi hududidagi yer, yer osti boyliklari, ichki suvlar, havo havzasi, o'simlik va hayvonot dunyosi mulk huquqi obyektiga kiradi, tabiiy resurslar katta qismi, xususiylashtirilgan yerlardan tashqari barchasi O'zbekiston Respublikasi mulki hisoblanadi. Quyida buni qonuniy isbotini ko'rishimiz mumkin.

O'zbekiston Respublikasining mutlaqo mulkiga:

Yer (qonunchilikda nazarda tutilgan hollarda, tartibda va shartlarda mulk qilib berilgan yerlardan tashqari), yer osti boyliklari, ichki suvlar, respublika hududi doirasidagi havo havzasi, o'simlik va hayvonot dunyosi obyektlari va boshqalar kiradi. Davlat talab-ehtiyojlarini ta'minlash uchun Qoraqalpog'iston Respublikasi tomonidan yer maydonlari hamda boshqa tabiiy zahiralalar va obyektlarni berish tartibi Qoraqalpog'iston Respublikasi bilan O'zbekiston Respublikasi o'rtasidagi shartnomada belgilab qo'yiladi.

O'zbekiston Respublikasining qonunlariga muvofiq tabiiy resurslar asosan davlat mulki hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 214-moddasiga muvofiq yer, yer osti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi, havo havzasi bo'shlig'i respublika mulki hisoblanadi.

Tabiiy resurslarga nisbatan mulkchilik masalasi yer kodeksining 16- va 18-moddalarida, yer osti boyliklari to'g'risidagi, suv va suvdan foydalanish to'g'risidagi, "O'simlik dunyosini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi, Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi qonunlarning 3- moddasida, "O'zbekiston Respublikasida mulkchilik to'g'risida"gi qonunning 19- moddasida mustahkamlangan.

O'zbekistonda faqat ayrim hollarda, ya'ni yer kodeksining 18- moddasida ko'zda tutilgan yer uchastkalari jismoniy va yuridik shaxslarning mulki bo'lishi mumkin.

Tabiiy obyektlar bilan mulkning bizni o'rab turgan tabiiy muhitdan ajralmaslik xususiyatiga mos ravishda tabiiy va ijtimoiy o'rtasidagi farq belgilanadi.

Tabiiy obyekt bir vaqtning o'zida ham tabiiy obyekt, ham mulk bo'lib qolaveradi va uni atrof muhitdan ajratib bo'lmaydi. Ekologik bog'liqlikning

bunday yo'qotilishi tabiiy zahiralarga nisbatan mulkchilikning to'xtatilishiga va qonuniy asoslar bo'lganda moddiy va ashyoviy boyliklarga nisbatan mulkchilik huquqining vujudga kelishiga sabab bo'ladi. Ammo bunda faqat qonuniy ravishda foydalanish jarayonida tabiiy resurs atrof-tabiiy muhitdan chiqarilib olinsa, u foydalanuvchining mulki hisoblanadi. Masalan, "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to'g'risida"gi qonunning 16- moddasida foydalanuvchilar tutib olingan hayvonot dunyosi obyektlariga nisbatan mulk huquqiga egadirlar. Bunda, ushbu qonunning 3-moddasiga asosan davlat mulki bo'lgan obyekt foydalanish jarayonida xususiy mulkka aylanadi.

O'zbekiston Respublikasining yer kodeksining 28-moddalarida shunday deyiladi: "O'zbekiston Respublikasida yerdan foydalanganlik uchun haq to'lanadi. O'z egaligida va foydalanishida hamda mulkida yer uchastkalari bo'lgan yuridik va jismoniy shaxslar yer uchun haq to'laydilar, yer uchun haq har yili to'lanadigan yer solig'i shaklida olinadi, uning miqdori yer uchastkasining sifatiga, joylashishiga va suv bilan ta'minlanish darajasiga qarab belgilanadi.

Yer, yer osti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi, hamda boshqa tabiiy boyliklar-tabiatning asosiy obyektlari asosan davlat mulkini tashkil etadi.

Yer, yer osti boyliklari, suv va havo kengliklariga, nabobat va hayvonot dunyosiga nisbatan yagona mulkchilik huquqi tabiiy obyektlarini davlatdan ajratib bo'lmasligi shart qilib qo'yiladi. Bu obyektlarning belgilangan narxi, bahosi yo'q, shu sababli mahsulot yoki pul shaklidagi ekvivalenti mavjud emas. Qonunlarda ularni sotib olish yoki sotib yuborish mumkin emas.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 214-moddasi tabiiy resurslarni davlat ommaviy mulki deb tan olgan. Shu bilan birga mazkur moddada ular respublika mulki obyektlari sifatida ko'zda tutilgan. Shuning uchun ham tabiiy resurslarga mulk huquqining subyekti davlatdir.

Yer uchastkalariga bo'lgan mulk huquqining subyektlari bo'lib, yer va boshqa ko'chmas mulkdan maxsus yo'nalishda foydalanadigan yuridik va jismoniy shaxslar bo'lishi mumkin. Tabiiy resurslarga nisbatan mulk huquqining obyektlari tabiiy resurslar hisoblanadi.

Mulk huquqi keng ma'nodagi ashyoviy huquq bo'lib, huquq egasi, ya'ni mulkdorlarga o'ziga tegishli mulklardan foydalanish mazmuni va yo'nalishini faqat o'zi huquqini beradi. Mulkdorning qonuniy huquqlarini uchlik sifatida, ya'ni egalik qilish, foydalanish hamda idora qilishga ajratish an'anaviy hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 164- moddasiga asosan tabiiy resurslarga nisbatan mulk huquqining mazmunini mulkdorlarning egalik qilish, foydalanish va tasarruf etish huquqlari tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 2023-yil 30-aprel kuni o‘tkazilgan O‘zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilingan, <https://lex.uz/uz/docs/-6445145#-6445150>
2. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi 1-qism, <https://lex.uz/docs/-111189#-150446>
3. O‘zbekiston Respublikasining “Hayvonot dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish haqida Qonuni, <https://lex.uz/acts/-3029502>
4. O‘zbekiston Respublikasining “Hayvonot va o‘simlik dunyosi obyektlarining davlat hisobini, ulardan foydalanish hajmlari hisobini va davlat kadastrini yuritish to‘g‘risida”gi Vazirlar Mahkamasining Qarori, <https://lex.uz/acts/-4043624>;
5. O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasida mulkchilik to‘g‘risida”gi Qonuni, <https://lex.uz/acts/-111466>
6. O‘zbekiston Respublikasi “Qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkalarini xususiylashtirish to‘g‘risida”gi Qonuni, <https://lex.uz/docs/-5858015>
7. www.lex.uz;
8. www.norma.uz;